

Deczki Sarolta: *Kísérletezni önmagunkkal*

(Cseke Ákos: *Mennyi boldogságot bír el az ember?* Budapest, Kortárs Könyvkiadó, 2014, 152 oldal, 2500 Ft)

Vajon mire gondolhat a metrón az az útitársam, aki Cseke Ákos: *Mennyi boldogságot bír el az ember?* című könyvébe mélyedve lát? Talán megfordul a fejében, hogy valami romantikus regényt olvasok, bár biztos hamar elveti ezt a lehetőséget, ha meglátja a visszafogottan elegáns borítót. A következő tippje az is lehet, hogy valamilyen divatos, életmód-tanácsadó könyvet lapozgatok, ami eligazít „az élet nagy kérdései” között. Ám ha meglátja az apró betűs részt, amelyben az szerepel, hogy „kortárs” és „esszé”, akkor máris gyanakodva néz rám, hogy miféle szerzet vagyok; elvégre ki olvas manapság esszéket, és egyáltalán, mi az az esszé?

Lukács György *A lélek és a formák* műfajául a szó eredeti jelentését adta meg: kísérletek. Nem a tudomány kötött szabályai szerint felépített értekező próza, hanem a gondolkodás kalandja. Az esszé szerzője általában arról ír, ami őt személyesen, mint embert és mint gondolkodót megérinti, nem hagyja nyugodni. Az esszé ebből a nyugtalanságból születik; abból, hogy a szerzőt fogva tartják bizonyos problémák, és nem engedik el addig, amíg el nem számol velük. Ez a személyesség az esszé olvasóját is arra készíti, hogy ő is végiggondolja ezeket a kérdéseket, elszámoljon velük magának, és vitatkozzon a szerzővel. A kritikust ezen felül pedig arra, hogy bújjon elő a szakmai fogások, trendi elméletek fedezékéből, és azzal feleljen meg a szerzői kihívásnak, hogy ő is vásárra viszi a bőrét, vállalja az egyes szám első személyű megszólalást.

Márpedig ez Cseke Ákos szóban forgó könyve esetén nem teher, hanem öröm, és hadd tegyem hozzá: ritka öröm. A nyolc, 15-20 oldalas esszé ugyanis életproblémákat feszeget, melyek kiindulópontjául többnyire valamilyen műalkotás szolgál; Krúdy Gyula, Van Gogh, Tóth Krisztina, Fernando Pessoa, a nálunk kevésbé ismert Quignard, stb. művei, vagy éppen Loyolai Ignác naplója. A szerző aztán úgy vet számot ezekkel a problémákkal, hogy segítségül hív más gondolkodókat is, így aztán egy sok szereplős párbeszédbe csöppenünk, amelynek hamar a részesei leszünk mi is. Beszélgetőtársaink pedig az európai kultúra nagy szellemei; vagyis igen finom és nemes társaságba kerülünk Cseke Ákos könyvét olvasva. S itt kell megjegyeznem, hogy a fiatal szerző nem csupán bámulatra méltó műveltséggel rendelkezik, hanem bölcsességgel és bátorsággal is – hiszen manapság már merész gesztusnak tűnik az, amikor valaki nem csupán okosan és szakszerűen elemezgeti a tudományos dilemmákat, hanem - a husserli filozófia szellemében - „égető életproblémákkal” viaskodik.

De hogy ne csak dicsérjem, azt is meg kell említenem, hogy néhány gondolatmenet, következtetés számomra mégis némileg könyvízünek tűnt, életidegennek tűnt. Különösen az első, *Krúdytól tanulok* című esszé olvastán voltam gondban, mert nem volt világos, hogy a szerző paródiát ír, vagy Krúdy férfi hőseivel együtt komolyan gondolja azokat az egykori fényüket, csillogásukat rég elvesztett közhelyeket, amelyeket például Szindbád mond a nőkről és a szerelemről. És egyáltalán: kik az „a nők”, akikről Krúdyval egyetemben Cseke Ákos is leegyszerűsítve, fellengzős általánosságokban beszél? Akikről csak a masnik, kis hazugságok, sóhajtozás, álmok, fodrok, lágyság, és egyéb hasonló frázisok jutnak eszükbe? Szerzőnk például azt írja itt a szerelem és házasság kapcsán, hogy „bámulatos tudás, amit soha nem akartam megtanulni: tudni, hogy a házasság nem annyira kikapcsolódás, mint inkább elengedés, elhagyás, beletörődés, okos letargia, alig leplezett kiábrándultság, amely lassan valami boldogsággá vagy talán megnyugvássá fakul” (16). Kierkegaard *Vagy-vagy*ának esztétikai stádiuma juthat erről az eszünkbe, melyben a férfi a másokban, a nőben afféle, az érzéseket ingerlő, kedves játékszert lát - nem célt, hanem eszközt, vagyis pont fordítva, mint ahogyan a kanti morálfilozófia követeli. Remélem, valóban paródiáról van szó.

A hely rövideje okán nem tudok valamennyi esszével érdemben foglalkozni, csupán párat emelnék ki. Számomra a legszebb a *Sorrow* című volt, mely Vincent Van Gogh életét, műveit és esztétikai-morális nézeteit elemzi a kereszténység és a platonizmus kontextusában, s arra jut, hogy a festő „életének és művészetének legfontosabb tényei mindenesetre abból a szinte érthetetlen döntésből fakadnak, amellyel a »lent«, a valóságos élet felé fordul, feltétlen erővel, visszavonhatatlanul, szakítva a pompásan felfelé ívelő keresztény-platonikus hagyománnyal, és mintegy megfordítva azt” (42). Példaértékű és szívszorító az a bátorság és emberi tartás, ahogyan a festő szakít a kereszténység intézményes formáival (erről ismét csak eszünkbe juthat Kierkegaard és a „hit lovagja”), hogy a „mélyben”, a nyomorban élőkkel vállaljon sorsközösséget, és köztük keresse Krisztust. Elméleti vonatkozásban pedig a platonizmus, különösen pedig Diotima szerelemtanának bírálatával értek egyet a szerzővel, hiszen az nem az evilági, hús-vér létezés tiszteletét, s embertársainkkal való sorsközösséget tartja szem előtt, hanem a testtől eloldódó lélek magányos felemelkedését a legfőbb ideához. Az esszében a *Sorrow* című kép keletkezésének körülményeit is vázolja a szerző: Van Gogh egy olyan képet akart alkotni, mely kifejezi a lélek végtelen szomorúságát és elhagyatottságát, modellje pedig egy Sien nevű prostituált volt, akivel együtt is élt. Vagyis a festő életében egy hajszálra sem tért el attól, ahogyan gondolkodott – ritka emberség és ritka bátorság ez, mely hihetetlen intenzitásban tartotta a rövidre szabott alkotói pályát, melynek remekművek sokaságát köszönhetjük.

A *Tiszta kosz* című esszé nem előzmények nélkül való Cseke Ákos pályáján, hiszen 2009-ben Tverdota Györggyel közösen megjelentetett egy kötetet *A tisztaság könyve* címmel, melyben szerzőnk a tisztaság metafizikai, kulturális és szimbolikus jelentéseit elemzi. Ezek a kérdések a jelen esszében is visszatérnek az eredet és a referencialitás fogalmával szoros kapcsolatban; a kérdés ugyanis az, hogy egzisztenciálisan-metafizikailag igazolható-e a tiszta szerzőség, tiszta eredet és tiszta referencialitás léte, avagy nem. Az amúgy nagyon érdekes, és többek között Derrida és Heidegger vonatkozó eszmeifuttatásaira támaszkodó gondolatmenet azonban egyszer csak hirtelen zökken egyet - mint amikor vezetés közben valaki félrerántja a kormányt - s ezt olvashatjuk: „a referencialitás kapcsán Kulcsár Szabó Ernő irodalomtörténete juthat *mindenekelőtt* [kiemelés tőlem, D.S.] eszünkbe...” (57). Nem is az ominózus, nagy visszhangot kiváltó irodalomtörténeti munka említésén akadt meg a tekintetem, hanem a „mindenekelőtt” határozószó kizárólagos használatán. Ez azonban aprócska, és inkább mulatságos, mint zavaró döccenő az amúgy remek írásban, mely a fenti, első pillantásra szakmai belügynek tekinthető kérdést egzisztenciális dimenziók irányában tágítja: „életünk alapja is kérdéses itt: van-e egy tiszta, mozdíthatatlan, végső és első alap, amelyből döntéseink származnak? Nincs-e valami véletlenszerű, meggondolatlan, szeszélyes, át nem gondolt a legtöbb döntésünk mélyén?” (66).

S azt hiszem, többek között itt érhető tetten a gondolkodás működése, a kaland, a *kísérlet*, melynek tétje van, mégpedig nem csekély, hanem emberi egzisztenciánk maga. Amikor egy szerzőnek van bátorsága és egyáltalán készítése arra, hogy bizonyos kérdéseket végiggondoljon, méghozzá lehetséges következményeivel egyetemben; amikor egyáltalán képes meglátni, hogy a dolgok valamiből erednek, és valahová tartanak, és szenvedélyesen érdekli ez a honnan-hová. Úgy tűnik föl számomra, hogy Cseke Ákost éppen ez a szenvedély ösztökéli írásra, és valamennyi esszéjének egzisztenciális tétje van. Vagyis az esszé a szó szoros értelmében kísérlet, melynek alánya nem más, mint a szerző maga.